O‘ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA'MINLASHDA DAVLAT BOSHQARUVI VA JAMOATCHILIK NAZORATI

PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC OVERSIGHT IN ENSURING GENDER EQUALITY IN UZBEKISTAN

Muallif: Nizamova Mohidil Maxmud qizi [1]
Affiliyatsiya: JIDU tayanch doktoranti, O‘zDJTU o‘qituvchi-stajyori [1]
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23276957

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekistonda gender tenglikni ta'minlashda davlat boshqaruvi va jamoatchilik nazoratining o‘rni tahlil qilinadi. Gender tenglik sohasidagi institutsional mexanizmlar, davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari hamda jamoatchilik ishtirokining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ochiqlik, hisobdorlik va fuqarolik jamiyati institutlarining gender tenglikni ta'minlashdagi roli ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Gender tenglik, davlat boshqaruvi, jamoatchilik nazorati, ochiqlik, hisobdorlik, gender siyosati

ABSTRACT

This article analyzes the role of public administration and public oversight in ensuring gender equality in Uzbekistan. It examines institutional mechanisms, key directions of state policy, and the importance of public participation in promoting gender equality. Particular attention is paid to transparency, accountability, and the role of civil society institutions in strengthening gender equality.

Keywords: Gender equality, public administration, public oversight, transparency, accountability, gender policy

Bugungi kunda gender tenglikni ta'minlash demokratik jamiyatni rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Gender tenglik ayollar va erkaklar uchun siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy imkoniyatlarning tengligini ta'minlashga qaratilgan. O‘zbekistonda gender tenglik masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Mazkur yo‘nalishda gender tenglikni ta'minlashning huquqiy va institutsional asoslari bosqichma-bosqich takomillashtirilmoqda. Davlat boshqaruvi tizimida xotin-qizlarning faol ishtirokini ta'minlash gender tenglik siyosatining muhim tarkibiy qismi sanaladi. Gender tenglikka oid davlat dasturlarining samarali amalga oshirilishi davlat organlarining ochiqligi va hisobdorligiga bevosita bog‘liqdir. Shu bilan birga, gender siyosatini amalga oshirish jarayonida jamoatchilik nazoratining o‘rni tobora ortib bormoqda. Jamoatchilik nazorati davlat organlari faoliyatining shaffofligini ta'minlash va qabul qilinayotgan qarorlarning samaradorligini oshirishga xizmat

qiladi. Fuqarolik jamiyati institutlarining gender tenglik masalalaridagi ishtiroki mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ommaviy axborot vositalari va nodavlat notijorat tashkilotlari gender tenglik boʻyicha jamoatchilik xabardorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat boshqaruvi va jamoatchilik oʻrtasidagi samarali hamkorlik gender tenglik siyosatining amaliy natijadorligini kuchaytirishi mumkin. Mazkur jarayonda ochiqlik, shaffoflik, hisobdorlik va jamoatchilik ishtiroki asosiy tamoyillar sifatida namoyon boʻladi.

Mavzuning dolzarbligi Oʻzbekistonda gender tenglikni ta'minlash mexanizmlarini zamonaviy boshqaruv va jamoatchilik nazorati asosida takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi. Gender tenglik siyosatini amalga oshirishdagi mavjud imkoniyatlar va muammolarni ilmiy jihatdan tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu sababli Oʻzbekistonda gender tenglikni ta'minlashda davlat boshqaruvi va jamoatchilik nazoratining oʻzaro bogʻliqligini oʻrganish dolzarb tadqiqot yoʻnalishlaridan biridir.

Gender tushunchasi ayollar va erkaklar oʻrtasidagi munosabatlarning siyosat, iqtisodiyot, huquq, ta'lim, fan va jamiyat hayotining boshqa sohalarida namoyon boʻladigan ijtimoiy jihatlarini ifodalaydi [Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati, 2021: 3]. Oʻzbekistonda gender tenglikning konstitutsiyaviy asoslari Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan boʻlib, unda xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi hamda davlat tomonidan ularning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda teng huquq va imkoniyatlari kafolatlanishi belgilangan [Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023: 58-modda]. Gender tenglikni ta'minlashning maxsus huquqiy asosini 2019-yil 2-sentabrda qabul qilingan “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari toʻgʻrisida”gi OʻRQ-562-son Qonun tashkil etadi [Oʻzbekiston Respublikasi, 2019: 1-modda]. Mazkur qonunda gender tenglikning asosiy prinsiplari, jins boʻyicha kamsitishga yoʻl qoʻymaslik, davlat siyosatining asosiy yoʻnalishlari va teng imkoniyatlarni ta'minlash mexanizmlari belgilangan [Oʻzbekiston Respublikasi, 2019: 4–9-moddalar]. Qonunning muhim jihatlaridan biri gender-huquqiy ekspertiza va gender statistikasini shakllantirishning huquqiy mexanizmlari joriy etilganidir [Oʻzbekiston Respublikasi, 2019: 7–8-moddalar]. Shuningdek, davlat organlari faoliyatida genderga doir kompleks yondashuvni qoʻllash, jumladan, kadrlar siyosatini teng huquq va imkoniyatlar asosida tashkil etish nazarda tutilgan [Oʻzbekiston Respublikasi, 2019: 3-modda]. Gender tenglikni ta'minlash jarayonida fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki ham qonunchilik bilan belgilangan [Oʻzbekiston Respublikasi, 2019: 15-modda]. Mazkur yondashuv gender siyosatini faqat davlat organlari faoliyati bilan cheklamasdan, jamoatchilikning ham ushbu jarayondagi ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi. 2021-yilda Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining SQ-297-IV-son qarori bilan 2030-yilga qadar Oʻzbekistonda gender tenglikka erishish strategiyasi tasdiqlanib, gender siyosatini uzoq muddatli va tizimli ravishda amalga oshirishning strategik asoslari belgilandi [Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati, 2021: 1]. Strategiyada siyosat, iqtisodiyot, davlat xizmati, ta'lim, fan va boshqa sohalarda xotin-qizlarning erkaklar bilan teng ishtirokini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida koʻrsatilgan [Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati, 2021: 3]. Strategiyaning muhim jihati gender tenglikni ta'minlashda qonuniylik, demokratiya, ochiqlik va oshkoralik tamoyillarining belgilanganidir [Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

Senati, 2021: 2]. Shuningdek, gender siyosatining samaradorligini baholash uchun gender statistikasi, gender auditi va genderga yo‘naltirilgan budjetlashtirish kabi zamonaviy mexanizmlardan foydalanish imkoniyatlari kengaytirildi [O‘zbekiston Respublikasi, 2019: 8^1–8^2-moddalar]. 2026-yilda esa 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasining maqsadli ko‘rsatkichlari yangilanib, davlat boshqaruvida xotin-qizlarning ishtiroki, siyosiy faolligi va fuqarolik jamiyati institutlarining rolini kuchaytirishga qaratilgan aniq indikatorlar belgilandi [O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashi, 2026: 1-ilova].

O‘zbekistonda davlat boshqaruvida gender tenglikni ta'minlash mexanizmlari huquqiy kafolatlar, institutsional tizim va amaliy siyosiy choralar uyg‘unligi asosida shakllanmoqda. Xotin-qizlarning davlat boshqaruvi va qarorlar qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytirish gender siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu borada davlat xizmatida teng imkoniyatlarni yaratish mexanizmlari takomillashtirilmoqda [O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati, 2021: 3]. Shu bilan birga, gender tenglikni faqat ayollar vakilligini oshirish bilan cheklamasdan, davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishning barcha bosqichlariga gender yondashuvini integratsiya qilish zarur. Mazkur jarayonda gender statistikasi, gender-huquqiy ekspertiza va genderga yo‘naltirilgan budjetlashtirish kabi vositalardan foydalanish boshqaruv qarorlarining ijtimoiy samaradorligini baholash imkonini beradi [O‘zbekiston Respublikasi, 2019: 8–9-moddalar]. Demak, O‘zbekistonda davlat boshqaruvida gender tenglikning samaradorligi nafaqat mavjud huquqiy kafolatlar, balki ularning amaliy ijrosi, institutsional monitoring va hisobdorlik mexanizmlarining izchil ishlashiga ham bog‘liqdir.

Jamoatchilik nazorati gender tenglik siyosatining amaliy ijrosini kuzatish, davlat organlari faoliyatining ochiqligi va hisobdorligini ta'minlashning muhim mexanizmi hisoblanadi. Fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarining faol ishtiroki gender tenglik sohasidagi muammolarni aniqlash hamda davlat organlari e'tiboriga yetkazish imkonini beradi. Jamoatchilik nazoratining samarali tashkil etilishi davlat dasturlari va gender siyosatiga oid qarorlarning jamiyat ehtiyojlariga mosligini baholashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jamoatchilik ishtiroki davlat organlarining gender tenglik bo‘yicha majburiyatlarini bajarishiga nisbatan ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytiradi. Demak, jamoatchilik nazorati gender tenglikni ta'minlashda davlat boshqaruvini to‘ldiruvchi, monitoring va hisobdorlikni kuchaytiruvchi muhim institutsional vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Bizning fikrimizcha, O‘zbekistonda gender siyosatini institutsional jihatdan shakllantirish bo‘yicha muhim huquqiy va tashkiliy asoslar yaratilgan bo‘lsa-da, ularning amaliy samaradorligini muntazam baholab borish zarur. Gender tenglikni ta'minlashda mavjud mexanizmlarning natijadorligi faqat qabul qilingan qonunlar soni bilan emas, balki ularning real boshqaruv amaliyotiga qay darajada tatbiq etilayotgani bilan o‘lchanishi kerak. Davlat boshqaruvida gender tenglikni yanada kuchaytirish uchun aniq va o‘lchanadigan gender indikatorlarini barcha boshqaruv darajalariga joriy etish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, rahbarlik lavozimlarida ayollar ishtirokini monitoring qilish bilan bir qatorda, ularning qarorlar qabul qilishdagi real ta'sirini ham baholash lozim. Shuningdek, gender siyosati bo‘yicha davlat organlarining hisobdorligini kuchaytirish jamoatchilik nazoratining samaradorligini oshirishi mumkin. Fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT)larning gender siyosatini baholash jarayonidagi ishtirokini kengaytirish ham

muhim yoʻnalishlardan biridir. Mening tahlilimga koʻra, gender siyosatining samaradorligini oshirishda raqamli monitoring va ochiq ma'lumotlar platformalaridan foydalanish davlat va jamiyat oʻrtasidagi axborot almashinuvini yaxshilaydi. Bundan tashqari, genderga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish mexanizmini rivojlantirish resurslarning ayollar va erkaklarning ehtiyojlariga ta'sirini aniqroq baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, hududlar oʻrtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy farqlarni hisobga olgan holda gender siyosatini differensial yondashuv asosida amalga oshirish zarur deb hisoblaymiz. Umuman olganda, gender siyosatining keyingi bosqichdagi samaradorligi huquqiy kafolatlarni amaliy natijalar, jamoatchilik monitoringi, ochiqlik va aniq baholash mezonlari bilan uygʻunlashtirishga bogʻliqdir.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari Oʻzbekistonda gender tenglikni ta'minlash uchun zarur huquqiy va institutsional asoslar shakllanganini koʻrsatadi. Davlat boshqaruvida gender tenglikni mustahkamlash uchun mavjud mexanizmlarning amaliy ijrosi, monitoringi va hisobdorligini kuchaytirish zarur. Jamoatchilik nazoratini rivojlantirish davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash hamda gender siyosati samaradorligini baholash imkoniyatlarini kengaytiradi. Gender siyosatini takomillashtirishda aniq indikatorlar, gender statistikasi va raqamli monitoring mexanizmlaridan tizimli foydalanish maqsadga muvofiq. Shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarining gender siyosatini ishlab chiqish va uning ijrosini baholashdagi ishtirokini kengaytirish muhim hisoblanadi. Shu asosda davlat boshqaruvi, jamoatchilik nazorati va institutsional mexanizmlarning uygʻunligi Oʻzbekistonda gender tenglikni ta'minlashning barqaror va samarali modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2023. URL: https://lex.uz/docs/-6445145.
2. Oʻzbekiston Respublikasining Qonuni. Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari toʻgʻrisida: OʻRQ-562-son, 2019-yil 2-sentabr. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz/docs/-4494849.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati. 2030-yilga qadar Oʻzbekistonda gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida: SQ-297-IV-son qaror. URL: https://lex.uz/docs/-5466673.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati. Oʻzbekistonda gender tenglikka erishish strategiyasi: 2030-yilgacha moʻljallangan strategik yoʻnalishlar va maqsadli koʻrsatkichlar. URL: https://gov.uz/oz/advice/NaN/document/2711